

Semsei Ferenc¹**Egy szerteágazó ösvény kiindulási pontjának nyomában: a népszerűség áldása és átka²**

A populizmus fogalmának megragadása (tudós)embert próbáló feladat. A Heil Kristóf Mihály és Petri Bernadett által szerkesztett tanulmánykötet nagyszabású munka, ami ugyan nem szándékozik a populizmus fogalmának egzakt definiálására, mégis számos aspektusból, 11 tanulmányon keresztül vizsgálja a negatív konnotációktól terhelté váló, Janus perspektíváinak számával is vetekedő eszmét. A magyar és angol nyelven egyaránt napvilágot látott „*A népszerűség átka – Portrék, ideológiák, programok a populizmus múltjából és jelenéből*” címet viselő mű³ az Alapjogokért Központ és a Kereszténydemokrata Intézet közös gondozásában jelent meg.

A populizmus híres-hírhedt kritikus, a politikafilozófus Jan-Werner Müller az eszmei sarokköveket lefektetve egyenesen úgy fogalmaz, a populisták „valódi veszélyt jelentenek a demokráciára” – hangsúlyozva, hogy ez alatt nem pusztán a liberalizmus értendő.⁴ John Lukács (Lukács János) a populizmus magyar gyökereiről morfondírozva a rendszerváltás utáni tömegdemokrácia hirdetőjét,⁵ míg a téma hazai kutatója, Gyurác Ferenc a demokrácia szó szerinti értelmének megfelelőjét látja benne.⁶

A magyar történetírás egyik izgalmas „gondolatkísérlete” a népi írók munkásságának analógiai értelmezése, nemzetközi eszmetörténetbe helyezése. A népi gondolat (amely a nyílt, aktív politikai vetületet hordozó népi mozgalom kifejezésnél tágabb jelentéssel bír) rugalmassága, s későbbi ideológiai kiszolgáltatottsága mellett érvel Papp István történész,⁷ s a populizmus fogalmának változásait szemlélteti Bartha Ákos.⁸ Ezt a szellemi sokszínűséget testesíti és ismerteti meg az alábbiakban recenzált kötet.

A tanulmányok bemutatása során először a már említett szerkesztőknek, Heil Kristóf Mihálynak (jogász, jogtörténész), a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Levéltár operatív igazgatójának és Petri Bernadettnak (jogász), a Kereszténydemokrata Intézethez fűződő populizmus-projekt kutatásvezetőjének, a XXI. Század Intézet kutatójának munkáját helyezem előtérbe, majd a magyar vonatkozású fejezeteket.

A népszerűség forrásvidékeit bejárva Heil a fogalom történeti gyökereit tárja fel. Az értelmezés széles spektrumát szemléltetve és szem előtt tartva mutatja be a témakör kiemelkedő szerzőit, a mind jobb, mind baloldaltól megfogalmazható kritika lehetőségeit, a 19. és 20. századi értelmezési keretek mellett megjelenő definíciós-történelmi örökséget egyaránt láttatva. Nyomatékosítja azonban, hogy az ideológiai sokszínűséget képviselő populizmusok mindig az adott kor kihívásaira reflektálnak. Az általános és egyenlő választójog fokozatos térnyerése új utakra terelte az általános politikai attitűdöket. Új

¹ Történész, ÁBTL.

² DOI 10.59558/jesz.2024.3.112

³ Heil Kristóf Mihály – Petri Bernadett: *A népszerűség átka. Portrék, ideológiák, programok a populizmus múltjából és jelenéből*. Budapest, Alapjogokért Központ – Kereszténydemokrata Intézet, Budapest, 2023a. Angol nyelven lásd: Heil Kristóf Mihály – Petri Bernadett: *The Curse of Popularity. Portraits, Ideologies, Programs From the Past and Present of Populism*. Budapest, Alapjogokért Központ – Kereszténydemokrata Intézet, Budapest, 2023b.

⁴ Müller, Jan-Werner: *Mi a populizmus*. Libri, Budapest, 2018, 165. o.

⁵ Lukács, John [Lukács János]: *Demokrácia és populizmus. Félelem és gyűlölet*. Európa, Budapest, 2008, 8. o.

⁶ Gyurác Ferenc: *Populizmus*. Tanulmányok 1991-2017. Magyar Nyugat, Szombathely, 2017, 26. o.

⁷ Papp István: *Mi a magyar népi mozgalom? Szabó Dezső nyomában*. In Novák Attila – Papp Milán (szerk.): *A népi gondolat a 20. században*. Századvég, Budapest, 2022, 14. o.

⁸ Bartha Ákos: *Populizmus, népiség, modernizáció. Fejezetek a kelet-közép-európai politikai gondolkodás 20. századi történetéből*. MTA BTK Történettudományi Intézete, Budapest, 2017, 13-45. o.

aktorként megjelent „a nép” az ezen kiváltságokat elnyerők személyében, akikkel a modernkor vezetői elitjének – a társadalmi berendezkedés típusától függetlenül – számolni kellett a legitimitás elnyerése érdekében. Ezzel párhuzamosan jelentek meg egyes, a korábbi egyoldalú hatalmi struktúrát differenciálni kívánó, az újdonsült választópolgárokat képviselő rétegek.⁹

A populizmus felszínre törésének előzményként a korszakra jellemző modernizációt és a polgárosodást nevezi meg, klasszikus példákat (amerikai farmergazdaság kialakulása, az orosz narodnyikok, valamint a latin-amerikai minta), a populista politika kulcselemeit (harmadikutasság, népközpontúság, az emberek akarására történő hivatkozás, antikapitalista és piacellenes jelleg) is felsorolva, míg magát az irányzatot mentalitásként, demokratikus döntéshozatal minél szélesebb kiterjesztéseként értelmezi.¹⁰

Heil Kristóf a populizmus hazai és nemzetközi történetének felelevenítésekor – a legújabb kutatásokra hivatkozva – izgalmas párhuzamot von a népi mozgalom és a finn-példa között, utalva a két ország 20. századi társadalmi viszonyainak rokoníthatóságára, majd ezt követően a völkisch és narodnyik mozgalmat ismerteti, élesen elhatárolva ezeket a magyar népi eszmétől, amelynek történetét a Magyar Demokrata Fórum párttal alakulásával zárja le.¹¹

Petri Bernadett figyelemfelkeltő címet viselő írásában (*A populizmus Hamupipőke-jelensége: diskurzus egy „nemlétező” fogalomról*) a jelenség sokszínűségét hasonlatokon keresztül ábrázolja, felvázolva annak markáns vonásait. A plasztikus, jól formálható, ugyanakkor negatív konnotációkkal terhelt terminus egyaránt megjelenhet mint a kognitív torzítás eszköze, lehet ideológia, s a kreatív hatalomgyakorlás instrumentuma. Isaiah Berlin metaforáját használva¹² a „mindenki lábára ráilleszhető üvegcsipő” ugyanakkor mérhető viselkedési tendenciákat mutat a választópolgárok körében. A Petri által ismertetett Németországban 2018-ban és 2020-ban végzett kutatás azt mutatta, hogy bár a közvetlen demokrácia a populistának minősülő és az annak nem tekinthető körében egyaránt vonzalommal bír, a német választópolgárok egyre kevésbé (a korábbi 32,8%-kal szemben 2020-ban mintegy 20,9%) tartják magukat populista beállítódásúnak.¹³ A mérés ugyanakkor – a szerzővel ellentétben – figyelmen kívül hagyta a közbizalom kérdéskörét. Petri Bernadett a téma szakirodalmát összegezve kijelenti, a populizmusra a demokráciához vezető útként tekint, amelynek lényege a politika mozgásban tartása az ígéret és a tökéletesség között.¹⁴

Hajdú András áttekintésében az 1939-ben alapított Nemzeti Parasztpárt (ezzel egyszersmind a népi mozgalom) és a populizmus kapcsolatát értelmezi, kiemelve az elitellenesség és a szuverenitás prioritásának elemeit. A népi mozgalom egyik legelső krónikására és krónikájára, Borbándi Gyulára és *A magyar népi mozgalom* című művére utalva¹⁵ kezdi meg történelmi keretekbe ágyazott fogalomtörténeti áttekintését, amelyben a magyar népi mozgalom jelentését-jelentőségét is górcső alá veszi.¹⁶

⁹ Heil Kristóf Mihály: A populizmus forrásvidékein. A 19–20. század populizmusainak történeti vázlata. In Heil Kristóf Mihály – Petri Bernadett (szerk.): A népszerűség átka. Portrék, ideológiák, programok a populizmus múltjából és jelenéből. Alapjogokért Központ – Kereszténydemokrata Intézet, Budapest, 2023, 223-228. o.

¹⁰ Heil: i.m. 232-247. o.

¹¹ Heil: i.m. 248-256. o.

¹² Lásd: Berlin, Isaiah: To Define Populism. Isaiah Berlin Online. 2023, 8. o. https://berlin.wolf.ox.ac.uk/published_works/singles/bib111b.pdf (Utolsó letöltés: 2024. augusztus 16.)

¹³ Petri Bernadett: A populizmus Hamupipőkejelensége: Diskurzus egy „nemlétező” fogalomról. In Heil Kristóf Mihály – Petri Bernadett (szerk.): A népszerűség átka. Portrék, ideológiák, programok a populizmus múltjából és jelenéből. Alapjogokért Központ – Kereszténydemokrata Intézet, Budapest, 2023, 44. o.

¹⁴ Petri: i.m. 47-50. o.

¹⁵ Borbándi Gyula: A magyar népi mozgalom. A harmadik reformnemzedék. Püski, Budapest, 1989.

¹⁶ Hajdú András: A nagybirtokra épülő politikai rendszer radikális kritikájától a nemzeti szuverenitás baloldali képviseléséig. In Heil Kristóf Mihály – Petri Bernadett (szerk.): A népszerűség átka. Portrék, ideológiák, programok a populizmus múltjából és jelenéből. Alapjogokért Központ – Kereszténydemokrata Intézet, Budapest, 2023, 185-205. o.

A pártalapítási ambíciók és belső viták, a kor aktuálpolitikai erőterében betöltött szerep mellett megjelenik két kevésbé ismert, ámde szembeötlő faktor: az NPP képviselőinek katonai és parlamenti tapasztalatának összefoglalása, amely magyarázatot ad arra, miért utasították el a fasizmus stigmájának általános használatát a II. világháborúban harcoló katonákra, miért tartották elengedhetetlennek a hadifoglyok helyzetének napirendre tűzését, s hogyan jelképezték a korábbi politikai elittől történő elszakadást. A szociológus, közíró Kovács Imre 1947-es kilépéséig, a kommunista szimpatizáns Erdei Ferenc és Darvas József vezette szárny megerősödéséig a nemzeti identitás és függetlenség védelmét képviselték.¹⁷

Hajdú rávilágít, hogy a későbbi, kommunista hatalomátvételt támogató tevékenység a baloldali, nemzeti értékek mentén elhelyezkedő populista kísérlet (időleges) bukását jelenti, azonban ennek több eleme a rendszerváltás után újra felszínre került.¹⁸

Békés Márton nem kevesebbről, mint az eljövendő korszak szellemének és politikai rend megkeresésének időszerűségéről beszél, kimondva, hogy a világ – leküzdve a koronavírus járványt – továbbra is beteg a 20. századi liberalizmus tovább élésétől. Az új korszak kívánatos metszéspontjait a korábbi század két politikai gondolkodója, az olasz marxista Antonio Gramsci (1891-1937) és a német radikális konzervatív Carl Schmitt (1888-1985) munkásságában véli felfedezni. Kettejük gondolkodásában a szuverenitás és hegemonia felfogás teremti meg az elsöre talán meglepőnek tűnő egységet. Békés szerint más-más megközelítés szerint harcoltak koruk liberalizmusa ellen. A Gramsci és Schmitt fogalmait szembeállító írás (hegemonia-szuverenitás, konszenzus-barát-ellenség megkülönböztetése, permanens győzelem-kivételes állapot) a két bemutatott ellentétes pólus felvázolásán keresztül nyújt szintézist egy új rend alapjai megfogalmazásának igényével.¹⁹

Az elkövetkező fejezetek a populizmus nemzetközi jelenségeit mutatják be. Paár Ádám az amerikai és orosz eszméletörténeti jelenségekre koncentrálna. A két ellenpontként definiált mozgalom egymástól gyökeresen eltérő politikai környezetekben fejlődött, amelyek eltérő empirikus formákhoz vezettek. Bár alapvetésként elmondható, hogy mindkét irányzat az agrárnépességet tekintette bázisalkotó elemének, az észak-amerikai populizmus a kapitalizmus szívében, míg az orosz narodnyik mozgalom ehhez mérten egy sajátos periférián született. A kulturális alapokon és szociális, keresztény elvekkel szemben keleten a politika rendszer egészét erőszakkal megreformálni kívánó úton indultak el. Az értelmezést nehezíti emellett a fogalom 1950-es évektől elterjedt amerikai értelmezése, amely a stigmatizáció eszközeként használta fel.²⁰

A demokratikus és a despotikus berendezkedés markáns eltérésein túl a 19. században más alapokon nyugodott a földművelő réteg. Az amerikai farmermozgalmak tagjai elindultak az értelmiségivé válás útján a földtől ugyanakkor nem szakadtak el, a demokratikus vívmányok lehetséges támogatóivá váltak. A narodnyikok soraiban azonban az értelmiségiek kerültek túlsúlyba, akik nem ismerték testközelből a parasztság problémáit, a forradalom potenciális támogatóit látták csupán bennük. Egyik megközelítés sem tudott önállóvá válni egyrészt az amerikai Néppárt megszűnése, másrészt a bolsevizmus térnyerése miatt, ám az Egyesült Államokban a kialakuló politikai attitűd hosszútávú eszmei hatásai napjainkban is megfigyelhetők.²¹

¹⁷ Hajdú: i.m. 205-214. o.

¹⁸ Hajdú: i.m. 214-217. o.

¹⁹ Békés Márton: Posztliberális szintézis. Gramsci, Schmitt és a nemliberális demokrácia. In Heil Kristóf Mihály – Petri Bernadett (szerk.): A népszerűség átka. Portrék, ideológiák, programok a populizmus múltjából és jelenéből. Alapjogokért Központ – Kereszténydemokrata Intézet, Budapest, 2023, 50-83. o.

²⁰ Paár Ádám: A populizmus ösvényei. A populizmus helye az amerikai és orosz eszméletörténetben. In Heil Kristóf Mihály – Petri Bernadett (szerk.): A népszerűség átka. Portrék, ideológiák, programok a populizmus múltjából és jelenéből. Alapjogokért Központ – Kereszténydemokrata Intézet, Budapest, 2023, 90-95. o.

²¹ Paár: i.m. 101-103. o.

Az amerikai konstruktív populizmus éveibe nyújt betekintést Ökrös Mátyás László, aki a New Deal irányvonalát ismerteti. A Franklin D. Roosevelttel nevéhez köthető gazdaságpolitikai koncepciót olyan előremutató válságkezelési technikaként mutatja be, amely nemzetépítő erővel bírt, a demokráciát egyszersmind gazdagította, a nyugati értékrendet megővta.²²

Az Ökrös által vékony ideológiaként szemléltetett fogalom Egyesült Államokbéli megjelenési formáit ismertette a korszakot megelőző történeti folyamatokra is kitér. A 19. századi előzmények (hangsúlyosan a Know Nothing mozgalom) bemutatása után az USA 32. elnökének beiktatásától számított első 100 napját elemzi, célja az elnöki populizmus karakterjegyeinek felvázolása Fred I. Greenstein munkássága alapján.²³ Elemzése a nyilvános kommunikáció, a vízió és az érzelmi intelligencia fogalomköreire fókuszál. Roosevelttel életútjának, politikai ambícióinak feltárásán keresztül bizonyítja, mind a három kategóriában kifejezésre jut a populista mozgalmak hatása, ahogy magában a New Deal-ben is.²⁴

A Közép-Európai posztoszocialista országok és a populizmus kapcsolatára helyezi a hangsúlyt tanulmányában Matevž Tomšič. A populizmus – fogalmazza meg tételmondatát a szerző – következménye, mint inkább oka a demokrácia válságának.²⁵ A populista üzenetek elterjedését a hagyományos politikai pártok (a politikai ideológiákon átívelő elit) eredménytelenségében, valamint felelőtlenségében látja, kiemelve a nemzeti és európai válságok kezelésének hibáit, a gyenge intézményi teljesítményt. Ezzel összefüggésben a populizmus oldalán álló komoly fegyvertényként értékeli Tomšič az ezen létesítmények iránti csökkenő bizalmat, ami a nyugati országokhoz képest Közép- és Kelet Európában nagyobb méreteket ölt. A hagyományos elit azonban nem tudott a felmerülő kérdésekre megnyugtató választ találni. A mélyreható politikai változások vezéregyéniségek előretöréséhez vezettek.²⁶

Izgalmas kulturális különbségekre utal az európai populista pártok súlyának összevetése. Míg hazánkban a populistaként értékelt Fidesz testesíti meg a kormányzó pártot, addig az irányzat képviselői Csehországban és Szlovákiában a kormánykoalíció meghatározó tagjai, Közép-Európából kitekintve Spanyolországban annak kisebb szereppel bíró partnerei, s észak-nyugatra erős ellenzéki szerep betöltői. Tomšič értékelése szerint az erős vezetőre és népi bázisra épülő pártok keleten, a volt szovjet érdekszférában sikeresebbek, aminek hátterében kollektív traumák, az alárendeltségtől való félelem beidegződései állnak. Ezek okozzák a liberális elittel szembeni hangsúlyeltolódásokat.²⁷

Lucy Depablos összehasonlító tanulmányában a latin-amerikai populizmust az európaival állítja szembe. A regionális populizmus főbb irányvonalait bemutatva kitér a populista program megjelenése és a belső növekedés okozta összefüggésre s az osztályszövetségek kiépítésén alapuló többségre való törekvésre. Az osztályszövetségek egyaránt szolgálhatnak a modernizálási erőfeszítések és a hagyományos rend fenntartására irányuló törekvések fundamentumául. Központi retorikai fogalmakként jelennek meg a nép, nemzet, haza s a hasonló egységteremtő fogalmak, amelyek használati gyakorisága mentén

²² Ökrös Mátyás László: Konstruktív populizmus: Franklin D. Roosevelttel és a New Deal. In Heil Kristóf Mihály – Petri Bernadett (szerk.): A népszerűség átka. Portrék, ideológiák, programok a populizmus múltjából és jelenéből. Alapjogokért Központ – Kereszténydemokrata Intézet, Budapest, 2023, 118-120. o.

²³ Greenstein, Fred I.: The Presidential Difference. Leadership Style from FDR to Barack Obama. Princeton University, Princeton, 2009, 217-223. o.

²⁴ Ökrös: i.m. 121-146. o.

²⁵ Tomšič, Matevž: A hagyományos politikai elitek és a populizmus felemelkedése Európában. In Heil Kristóf Mihály – Petri Bernadett (szerk.): A népszerűség átka. Portrék, ideológiák, programok a populizmus múltjából és jelenéből. Alapjogokért Központ – Kereszténydemokrata Intézet, Budapest, 2023, 156. o.

²⁶ Tomšič: i.m. 161-169. o.

²⁷ Tomšič: i.m. 170-176. o.

több vezető populista politikust (Rafael Correa, Álvaro Uribe és Nayib Bukele) is összevet, beszédeiket vizsgálja.²⁸

Az elemzés eredményeképpen kísérletet tesz a tipikus latin-amerikai populizmusok megértésére, sajátosságainak megragadásán keresztül. Ezek a jobboldali neopopulizmus, valamint az újbaloldali populisták közötti ideológiai különbség, a társadalmi mobilitás lehetőségének megteremtése az elittel szemben bizalmatlan tömegek részére, alternatív fejlesztési stratégiák kidolgozása a globalizálódó liberalizmussal szemben, a rend és biztonság ígéretének megfogalmazása, nagyobb stratégiai önállóság kivívása a világgazdasági környezetben.²⁹

A mozgalom vezetője vonzó, karizmatikus egyéniség, aki a humor, a zene, a média s folklorisztikus elemek felhasználásával nyeri meg a választókat. Hatalomra jutásukat és megerősödésüket követően megkezdik az intézményi átalakítást és az alkotmányosság folyamatát. Depablos az európai irányzatok közti hasonlóságokat és különbségeket is szemlélteti, magát a populizmust a liberális eszme alternatívájaként értékeli.³⁰

Daniele Scalea egyetemes, orosz és amerikai politikatörténeti háttér felvázolásával igyekszik az olaszországi populizmus megragadására. Munkájának különlegessége a szuverenizmus erős megjelenítése, amelyet a „populizmus ikertestvéreként” aposztrofál.³¹ Az olasz politikai közbeszédet elemezve a szerző kijelenti, 2018 és 2022 között a szuverenizmus fogalma súlyát veszítette, kiszorult a politikum területéről, azonban meghatározásának igénye a tudományos diskurzus részévé vált.

A szerző az ország egyesülését követő nemzetépítő intézkedésekben felszínre törő nacionalizmus tetőzésének tartja a fasizmust, amelyet a katolikus populizmus és a szociálkommunizmus követett. A jelenkori viszonyokra térve kifejti, az aktuális alkotmány a népre a szuverenitás őrzőjeként tekint. A populista politikusokat sorra véve olyan személyeket emel ki, mint Silvio Berlusconi és Beppe Grillo és Giuseppe Conte, valamint a jelenlegi miniszterelnököt, Giorgia Melonit.³²

Czene-Joó Máté Nagy-Britannia és Észak-Írország területére kalauzolja az olvasót, ahol történelmi tényezőknél és a Brexiten át vezet Boris Johnson miniszterségének végéig, 2022-es lemondásáig. A populizmus Egyesült Királyságbéli megjelenését a 19. századra datálja, amelyeket a bevándorlással kapcsolatos ellenérzések hívtak életre. Ezután a 20. század első felének népmozgásait követően a xenofóbián túl megerősödött az elitellenes narratíva, valamint a népakaratra történő hivatkozás.³³

A populizmus brit történetének felvezetése után Czene-Joó Johnson és Corbyn működésének összehasonlítását végzi el, különös tekintettel a Brexit eseményeinek értelmezésére. A kilépési kampány arcává váló Boris Johnson sajátosnak titulált populizmusának jellegzetes sarokpontjait, megjelenését és retorikáját emeli ki. A brüsszeli bürokratikus elitet szónoklataiban inkompetensnek bélyegezte, a szakítást kemény feltételekhez kötötte. Johnson a népakarat jegyében 2016-tól „hard-Berxit”-et követelt.

²⁸ Depablos, Lucy: Populizmus Latin-Amerikában és Európában – Összehasonlító esettanulmány. In Heil Kristóf Mihály – Petri Bernadett (szerk.): A népszerűség átka. Portrék, ideológiák, programok a populizmus múltjából és jelenéből. Alapjogokért Központ – Kereszténydemokrata Intézet, Budapest, 2023, 262-270. és 284-293. o.

²⁹ Depablos: i.m. 270-283. o.

³⁰ Depablos: i.m. 283-294. o.

³¹ Scalea, Daniele: Populizmus az orosz belpolitikától Olaszországon át Európáig. In Heil Kristóf Mihály – Petri Bernadett (szerk.): A népszerűség átka. Portrék, ideológiák, programok a populizmus múltjából és jelenéből. Alapjogokért Központ – Kereszténydemokrata Intézet, Budapest, 2023, 308. o.

³² Scalea: i.m. 318-324. o.

³³ Czene-Joó Máté: Populizmus az Egyesült Királyságban: A történelmi gyökerektől a BREXIT populista pillanatán át Boris Johnson bukásáig. In Heil Kristóf Mihály – Petri Bernadett (szerk.): A népszerűség átka. Portrék, ideológiák, programok a populizmus múltjából és jelenéből. Alapjogokért Központ – Kereszténydemokrata Intézet, Budapest, 2023, 334-337. o.

Politikájának különlegességét a szokásostól eltérő megjelenése, nyilatkozatai, s botrányoktól sem mentes magánélete adták, így – látszólag – sikerült elhatárolódnia a klasszikus brit politikai elitől, miközben a sajtóval ambivalens kapcsolatot tartott fenn. Jeremy Corbyn baloldali populizmus megközelítése ugyanakkor rávilágít – Békés tanulmányához hasonlóan – az értelmezési keretek ideológiákon átívelő lehetőségeire. Corbyn pártelnökké választása populista forradalomnak tekinthető, a Munkáspárt korábbi vezetőjében, Ed Miliband-ban csalódott baloldali szavazók elsőprő többséggel választották meg, habár a pártelit nem támogatta törekvését. Tevékenysége során megteremtette a személyétől elvárt baloldali fordulatot, programjának középpontjában a szakszervezetek érdekképviselője állt, s kilátásba helyezte a nagyvállalatoknak kedvező gazdasági rendszer revízióját. A sajtóval fennálló kapcsolata jobbára negatív volt.³⁴

Stefan Maximilian Drexler Angela Merkel kancellári éveit térképezi fel a konzervativizmussal fennálló kapcsolata szemszögéből. A könyv zárótanulmányának érdekessége, hogy a Merkel által populistának tartott konzervatív politika a szöveg főszereplője által negatív kontextusban jelenik meg, így nem a populista ideológiák gyakorlati alkalmazására, hanem elméleti ellehetetlenítésükre látunk példát.³⁵

A konzervatív értékekkel való szembenállás „lakmuszpapírként” figyelmet érdemel a német védelmi politika szervezése. A hagyományos politikai áramlatok hívei a külső ellenséggel szemben biztonságot és védelmet nyújtó államot preferálják, azonban 2005-ben a kormányzó uniópártok leszerelték Németország haderejét (Bundeswehr), annak modernizálása vagy átalakítása helyett, a hadsereg ügye ugyanis népszerűtlen volt. A katonai kiadások növelése mellett állást foglalókat a médiában több negatív jelzővel illették (náci, revizionista) – ez generálta a kérdés iránti ellenszenvet.³⁶

A tanulmánykötet lehetőséget kínál a röviden ismertetett, szerteágazó, mégis azonos gyökereken osztozó témák mélyebb megismerésére, miközben hitelesen szemlélteti: populizmus helyett célszerűbb populizmusokról, a regionális és kulturális különbségeket figyelembe véve beszélni, s nem egyszerű szitokszóként aposztrofálni. Tanulságos áttekintést nyújt mind a történelem, mind pedig az aktuális politikai folyamatok iránt érdeklődők számára.

Irodalomjegyzék

Bartha Ákos: Populizmus, népiség, modernizáció. Fejezetek a kelet-közép-európai politikai gondolkodás 20. századi történetéből. MTA BTK Történettudományi Intézete, Budapest, 2017.

Berlin, Isaiah: To Define Populism. Isaiah Berlin Online. 2023, https://berlin.wolf.ox.ac.uk/published_works/singles/bib111b.pdf (Utolsó letöltés: 2024. augusztus 16.)

Békés Márton: Posztliberális szintézis. Gramsci, Schmitt és a nemliberális demokrácia. In Heil Kristóf Mihály – Petri Bernadett (szerk.): A népszerűség átka. Portrék, ideológiák,

³⁴ Czene-Jóó: i.m. 344-350. o.

³⁵ Drexler, Stefan Maximilian: A biztonság iránti igény és a populizmus vádja között. Adalékok Angela Merkel és a konzervativizmus viszonyához. In Heil Kristóf Mihály – Petri Bernadett (szerk.): A népszerűség átka. Portrék, ideológiák, programok a populizmus múltjából és jelenéből. Alapjogokért Központ – Kereszténydemokrata Intézet, Budapest, 2023, 360. o.

³⁶ Drexler: i.m. 386-391. o.

programok a populizmus múltjából és jelenéből. Alapjogokért Központ – Kereszténydemokrata Intézet, Budapest, 2023, 55-88.

Borbándi Gyula: A magyar népi mozgalom. A harmadik reformnemzedék. Püski, Budapest, 1989.

Czene-Joó Máté: Populizmus az Egyesült Királyságban: A történelmi gyökerektől a BREXIT populista pillanatán át Boris Johnson bukásáig. In Heil Kristóf Mihály – Petri Bernadett (szerk.): A népszerűség átka. Portrék, ideológiák, programok a populizmus múltjából és jelenéből. Alapjogokért Központ – Kereszténydemokrata Intézet, Budapest, 2023, 329-354.

Depablos, Lucy: Populizmus Latin-Amerikában és Európában – Összehasonlító esettanulmány. In Heil Kristóf Mihály – Petri Bernadett (szerk.): A népszerűség átka. Portrék, ideológiák, programok a populizmus múltjából és jelenéből. Alapjogokért Központ – Kereszténydemokrata Intézet, Budapest, 2023, 261-302.

Drexler, Stefan Maximilian: A biztonság iránti igény és a populizmus vádja között. Adalékok Angela Merkel és a konzervativizmus viszonyához. In Heil Kristóf Mihály – Petri Bernadett (szerk.): A népszerűség átka. Portrék, ideológiák, programok a populizmus múltjából és jelenéből. Alapjogokért Központ – Kereszténydemokrata Intézet, Budapest, 2023, 355-400.

Greenstein, Fred I.: The Presidential Difference. Leadership Style from FDR to Barack Obama. Princeton University, Princeton, 2009. <https://doi.org/10.1515/9781400833696>

Gyurác Ferenc: Populizmus. Tanulmányok 1991-2017. Magyar Nyugat, Szombathely, 2017.

Hajdú András: A nagybirtokra épülő politikai rendszer radikális kritikájától a nemzeti szuverenitás baloldali képviselőjéig. In Heil Kristóf Mihály – Petri Bernadett (szerk.): A népszerűség átka. Portrék, ideológiák, programok a populizmus múltjából és jelenéből. Alapjogokért Központ – Kereszténydemokrata Intézet, Budapest, 2023, 183-220.

Heil Kristóf Mihály – Petri Bernadett: A népszerűség átka. Portrék, ideológiák, programok a populizmus múltjából és jelenéből. Budapest, Alapjogokért Központ – Kereszténydemokrata Intézet, Budapest, 2023a.

Heil Kristóf Mihály: A populizmus forrásvidékein. A 19–20. század populizmusainak történeti vázlata. In Heil Kristóf Mihály – Petri Bernadett (szerk.): A népszerűség átka. Portrék, ideológiák, programok a populizmus múltjából és jelenéből. Alapjogokért Központ – Kereszténydemokrata Intézet, Budapest, 2023, 221-260.

Heil Kristóf Mihály – Petri Bernadett: The Curse of Popularity. Portraits, Ideologies, Programs From the Past and Present of Populism. Budapest, Alapjogokért Központ – Kereszténydemokrata Intézet, Budapest, 2023b.

Lukacs, John [Lukács János]: Demokrácia és populizmus. Félelem és gyűlölet. Európa, Budapest, 2008.

Müller, Jan-Werner: Mi a populizmus. Libri, Budapest, 2018.

Ökrös Mátyás László: Konstruktív populizmus: Franklin D. Rooseveltt és a New Deal. In Heil Kristóf Mihály – Petri Bernadett (szerk.): A népszerűség átka. Portrék, ideológiák, programok a populizmus múltjából és jelenéből. Alapjogokért Központ – Kereszténydemokrata Intézet, Budapest, 2023, 117-152.

Paár Ádám: A populizmus ösvényei. A populizmus helye az amerikai és orosz eszméletörténetben. In Heil Kristóf Mihály – Petri Bernadett (szerk.): A népszerűség átka. Portrék, ideológiák, programok a populizmus múltjából és jelenéből. Alapjogokért Központ – Kereszténydemokrata Intézet, Budapest, 2023, 89-116.

Papp István: Mi a magyar népi mozgalom? Szabó Dezső nyomában. In Novák Attila – Papp Milán (szerk.): A népi gondolat a 20. században. Századvég, Budapest, 2022, 13-31.

Petri Bernadett: A populizmus Hamupipőkejelensége: Diskurzus egy „nemlétező” fogalomról. In Heil Kristóf Mihály – Petri Bernadett (szerk.): A népszerűség átka. Portrék, ideológiák, programok a populizmus múltjából és jelenéből. Alapjogokért Központ – Kereszténydemokrata Intézet, Budapest, 2023, 21-54.

Scalea, Daniele: Populizmus az orosz belpolitikától Olaszországon át Európáig. In Heil Kristóf Mihály – Petri Bernadett (szerk.): A népszerűség átka. Portrék, ideológiák, programok a populizmus múltjából és jelenéből. Alapjogokért Központ – Kereszténydemokrata Intézet, Budapest, 2023, 303-328.

Tomšič, Matevž: A hagyományos politikai éliték és a populizmus felemelkedése Európában. In Heil Kristóf Mihály – Petri Bernadett (szerk.): A népszerűség átka. Portrék, ideológiák, programok a populizmus múltjából és jelenéből. Alapjogokért Központ – Kereszténydemokrata Intézet, Budapest, 2023, 153-182.